

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-77>

УДК 339.01

ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ МІСТ НА ЗАСАДАХ СТАЛОСТІ

APPROACHES TO SUSTAINABLE URBAN DEVELOPMENT

Халіна Вероніка Юрїївнакандидат економічних наук, доцент,
Харківський національний університет міського господарства
імені О.М. Бекетова
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6753-6414>**Khalina Veronika**

O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv

У статті висвітлюються теоретичні аспекти розвитку міст на засадах сталості. Розглядається взаємодія складових сталого розвитку (економічної, екологічної, соціальної) в масштабах міста. Представлено підходи до розвитку міст на засадах сталості в умовах невизначеності, де задіяно ліквідаційний, оздоровчий та превентивний підходи, використання яких залежить від вибору та комбінації елементів та систем (природних, штучних та суспільства). При цьому враховано визначний чинник, що сучасні соціально-економічні системи всіх рівнів функціонують в умовах невизначеності, яка поступово стає нормою та вимагає постійної адаптації. Отже, сталі міста, поміж іншим, мають бути гнучкими, адаптивними та трансформативними. Дані теоретичні напрацювання слугуватимуть підґрунтям для подальших прикладних досліджень розвитку міст на засадах сталості.

Ключові слова: розвиток, сталий розвиток, місто, розумне місто, невизначеність, підходи, адаптація.

Modern cities face numerous challenges, such as: population growth, climate change, environmental pollution, lack of resources, and social inequality. Sustainable urban development aims to address these challenges and provide a better life for people in cities. Sustainability in urban development means that this process occurs in such a way that environmental, economic and social sustainability is maintained over a long period of time. Cities must have a clear vision of their future and develop strategies to achieve it. These strategies must take into account the needs of all city residents, as well as environmental and economic factors. The public should be involved in the decision-making process regarding the development of the city. This will help ensure that cities develop in a way that meets the needs and priorities of residents. Cities must use innovation to find new and effective ways to solve problems. This may include the use of new technologies, new business models and new management approaches. Sustainable development of cities is an ongoing process. Cities must constantly adapt and improve to meet new challenges and opportunities. It is a difficult task, but it is worth it. Sustainable urban development can help create better cities for people and the planet as a whole. The article is devoted to the theoretical aspects of the development of cities on the basis of sustainability. The interaction of the components of sustainable development (economic, ecological, social) on a city scale is considered. Approaches to the development of cities based on the principles of sustainability in conditions of uncertainty are presented, where liquidation, improvement and preventive approaches are used, the use of which depends on the choice and combination of elements and systems (natural, artificial and society). At the same time, it takes into account the important factor that modern socio-economic systems of all levels function in conditions of uncertainty, which is gradually becoming the norm and requires constant adaptation. Therefore, sustainable cities must be flexible, adaptive and transformative, among other things. These theoretical developments will serve as a basis for further applied research on the development of cities on the basis of sustainability.

Key words: development, sustainable development, city, smart city, uncertainty, approaches, adaptation.

Постановка проблеми. Світові тенденції розвитку та усвідомлене прагнення до сталості призводять до нових викликів, які постають перед людством. Невизначеність та непрогнозованість майбутнього, які притаманні сучасній концепції світобудови, є результатом багатьох факторів, включаючи

швидкі зміни технологій, політичну нестабільність, екологічні проблеми та інші складні впливи. Швидкість розвитку технологій може призвести до того, що певні галузі стають застарілими, тоді як інші раптово зростають у значенні. Політичні конфлікти або екологічні кризи можуть також раптово змінити

умови для бізнесу та суспільства загалом. Ці аспекти провокують нелінійність усіх процесів всередині соціально-економічних систем різних рівнів, тобто певні події провокують непередбачувані наслідки, а, отже, застосування звичних способів вирішення проблем вже не є ефективним. Для подолання цих викликів важливо розвивати гнучкі стратегії розвитку міст, засновані на принципах сталості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням теорії сталого розвитку займалися провідні вітчизняні та зарубіжні науковці, а саме: Р. Акофф, І. Ансофф, П. Друкер, Г. Клейнер, А. Томпсон, І. Бланк, О. Василенко, В. Герасимчук, В. Гросул, С. Деркач, О. Захарченко, С. Козловський, Л. Мельник, С. Міщенко, О. Мних, І. Тарасенко, А. Черних. Проте, події, які відбуваються сьогодні в Україні, наявність великої кількості нерозв'язаних накопичених проблем, а також необхідність побудови не лише нових підходів до сталого розвитку міст, а й нової концептуальної парадигми розвитку соціально-економічних систем усіх рівнів, обумовлюють необхідність подальших досліджень у цьому напрямі.

Різні аспекти сталого розвитку міст, які є складовими репрезентованих у дослідженні підходах, розглядалися автором у попередніх наукових розвідках [1–9] стосовно адаптація бізнес-процесів до умов невизначеності, клієнтоорієнтованість бізнесу та муніципальних структур, що надають послуги населенню, принципи соціального підприємництва, як інтегративного інструменту сталого розвитку, впровадження публічних екозакупівель та багато іншого.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Війна в Україні спричинила появу нових проблем у розвитку міст, актуалізувала вже існуючі, а її наслідки змусили шукати інноваційні підходи у цій царині.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Формування теоретичного базису розвитку міст на засадах сталості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні динамічні умови функціонування соціально-економічних систем сформували множинну структуру урбаністичних утворень, які взаємодіють між собою та забезпечуючи власне існування, опинилися в ситуації вичерпання ресурсів, створення несприятливих умов для життя, що пов'язано з повною невідповідальністю перед прийдешніми поколіннями.

Війна в нашій країні та її катастрофічні наслідки лише посилили значення розвитку

урбанізованих утворень на засадах сталості. Серед ЦСР, що включає 17 ключових позицій, одна з цілей передбачає забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості й екологічної стійкості міст і населених пунктів [10]. Завдання, індикатори та цільові значення досягнення цієї цілі під № 11, що має назву «Сталий розвиток міст і громад», адаптовані для України за результатами роботи експертних груп під егідою Програми розвитку ООН в Україні спільно з Мінекономрозвитку України. Як свідчать результати спеціального дослідження, на сьогодні положення цієї цілі лише частково враховано у державних стратегічних документах України.

На національному рівні ціль № 11 адаптована таким чином [11]:

- забезпечити доступність житла;
- забезпечити розвиток поселень і територій виключно на засадах комплексного планування та управління за участю громадськості;
- забезпечити збереження культурної і природної спадщини із залученням приватного сектору;
- забезпечити своєчасне оповіщення населення про надзвичайні ситуації з використанням інноваційних технологій;
- зменшити негативний вплив забруднюючих речовин, у т. ч. на довкілля міст, шляхом використання інноваційних технологій;
- забезпечити розробку і реалізацію стратегій місцевого розвитку, спрямованих на економічне зростання, створення робочих місць, розвиток туризму, рекреації, місцевої культури і виробництво місцевої продукції.

Сталість, як прогресивний процес розвитку, може розпочинати свій вплив та рух з найбільш гнучких та піддатливих структурних одиниць, таких як місто. Міста часто виступають важливими центрами економічного, соціального та культурного життя. Вони мають великий потенціал для впровадження інновацій та змін, оскільки тут зосереджено значну кількість людських ресурсів, наукових агломерацій, розгалуженої інфраструктури та можливостей для співпраці. Розвиток сталості в містах може призвести до впровадження екологічно чистих технологій, покращення управління відходами, створення більш комфортних та безпечних умов для мешканців, а також до збалансованого економічного зростання.

Сталий розвиток міст базується на концепції триєдності економічної, екологічної та соціальної систем. Це означає, що для

досягнення сталого розвитку міста потрібно забезпечити баланс між економічними, екологічними та соціальними аспектами. Економічна складова включає в себе створення робочих місць, збільшення доходів населення та забезпечення економічного зростання. Екологічний аспект передбачає збереження природних ресурсів, зменшення викидів шкідливих речовин та розвиток екологічно чистих технологій. Соціальна складова орієнтована на поліпшення якості життя мешканців, забез-

печення доступу до освіти, охорони здоров'я та інших соціальних послуг, а також на створення сприятливого середовища для взаємодії та розвитку спільноти (рис. 1).

Виявлення ознак синергізму вказує на те, що вплив різних антропогенних чинників може підсилюватися один одним, створюючи більший негативний ефект, ніж окремі чинники в ізоляції. Запізніла реакція екологічної системи на наслідки шкідливого впливу може означати, що вона немає достатньої здатності

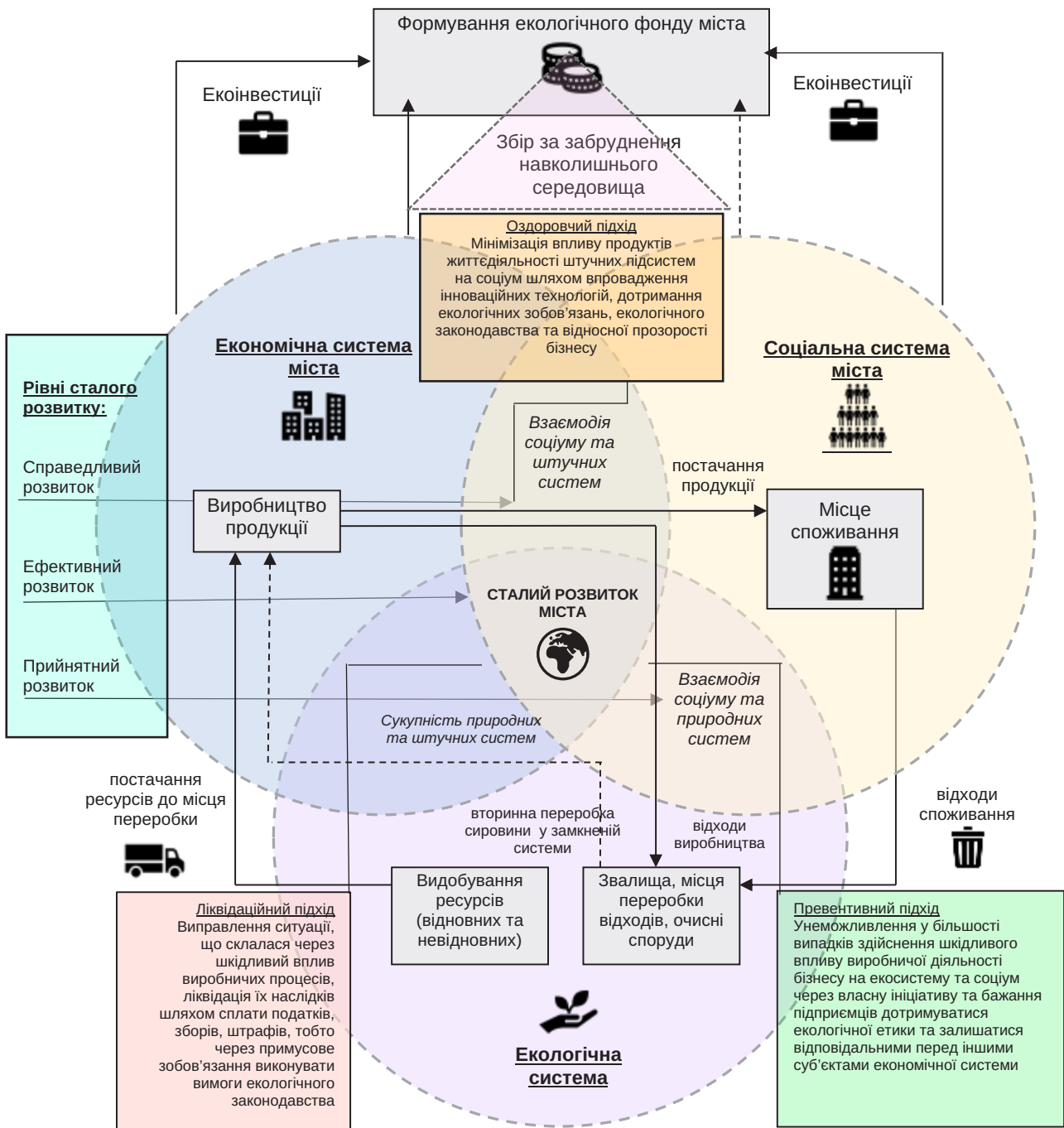

Рис. 1. Підходи до розвитку міст на засадах сталості в умовах невизначеності

Джерело: складено автором на основі [12; 13]

адаптуватися до швидко змінюваних умов або не має ефективних механізмів реагування на забруднення чи інші види негативного впливу. При цьому екологічна відповідальність, як етична ознака, спрямована на зменшення негативного впливу життєдіяльності на навколишнє середовище шляхом усвідомлення своїх дій та взяття на себе відповідальності за них. Це означає вживання заходів для мінімізації викидів, ефективного використання ресурсів, впровадження екологічно чистих технологій та сталих управлінських практик. Екологічна відповідальність також передбачає співпрацю із стейкхолдерами, включаючи співробітників, клієнтів, постачальників та громадські організації, для докладання спільних зусиль щодо збереження природних ресурсів та збалансованого розвитку.

Взаємодія економічної, соціальної та екологічної систем міста здійснюється з використанням ресурсів та можливостей кожної з них. Наслідки такого використання не є рівноцінними для кожної системи. Так, економічна та соціальна системи отримують потенціал для власного розвитку, удосконалення та примноження благ, в той час, як екологічна система зазнає деструктивного впливу та винищення невідновлювальних ресурсів, а натомість отримує наслідки життєдіяльності міста та його мешканців.

Вирішувати названі проблеми можна, використовуючи три підходи, кожен з яких має різну ефективність і пролонгований ефект. Ліквідаційний підхід характеризується усуненням наслідків, але він не в змозі наблизити екологічну систему до первинного стану. Оздоровчий підхід ґрунтується на соціальній відповідальності стосовно використання ресурсів екологічної системи та мінімізації впливу на неї наслідків функціонування міста. Превентивний підхід – найбільш прогресивний – покликаний унеможливити вплив економічної та соціальної систем на екологічну. Він заснований на використанні принципів екологічної відповідальності та принципах сталого розвитку.

Також різні комбінації зазначених систем дають різні рівні сталого розвитку. Наприклад, поєднання соціальної та економічної систем дає можливість говорити про справедливий сталий розвиток, економічної та екологічної – про прийнятний сталий розвиток, а поєднання

всіх трьох складових – про ефективний сталий розвиток міста, яке має статус «смайт».

Взаємодія штучних та природних систем призводить до поступового переважаювання перших і, як результат, - до незворотних наслідків, які загрожують катастрофічними результатами. При цьому в точці невороття нівелюються всі економічні переваги, які були досягнуті деструктивними методами. Таким чином, втрачається сенс у продовженні функціонування міст, як основних суспільних утворень, в такій концепції розвитку.

Відбудова міст України, яка вже триває і масштабуватиметься у майбутньому, безумовно, має ґрунтуватися на принципі сталості. Міста повинні бути екологічними, комфортними, інклюзивними, безпечними та людиноцентрованими.

Відповідальність за неконтрольоване використання ресурсів, продукування відходів та забруднюючих речовин, деструктивних вчинків, поведінки і наративів має бути спільною та ґрунтуватися на принципах сталості, етизації суспільства, інклюзивності простору, наукових досягненнях та освіті.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження дає можливість зробити ряд висновків:

1. Для досягнення сталого розвитку міста потрібно забезпечити баланс між економічною, екологічною та соціальною системами, шляхом врахування особливостей кожної з них та регулювання їхньої взаємодії.

2. Виявлено три підходи, які покликані вирішувати проблему деструктивного впливу штучних систем на екологічну, при цьому їх ефективність відрізняється інтенсивністю і терміном дії. До цих підходів відносяться ліквідаційний, оздоровчий та превентивний.

3. Під час взаємодії штучних та природних систем поступово переважають штучні, що призводить до незворотних наслідків, а як результат нівелюються досягнення суспільства.

4. Найактуальнішим розвиток міст на засадах сталості стає для України через необхідність масштабної відбудови понівечених агресором міст під час бойових дій. При цьому особливу увагу необхідно звертати на забезпечення безпеки і комфортного життя.

В подальших дослідженнях автор планує формування дорожньої карти розвитку міст на засадах сталості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Smachylo V., Khalina V., Kolmakova O., Ustilovska A. Adaptation of Enterprises to Continuous Socio-Economic Changes in a Region. SHS Web of Conferences 67, 06047 (2019) NTI-UkrSURT 2019. URL: <https://cutt.ly/XkcYEVD> (дата звернення: 22.01.2024).
2. Халіна В.Ю., Васильєва Т.С. Клієнтоорієнтованість як нова парадигма ведення бізнесу. *Економіка та держава*. 2018. № 9. С. 75–78.
3. Халіна В.Ю., Буцький В.О., Крицька К.С. Публічні екозакупівлі: організаційно-економічні засади впровадження та здійснення. *Економічний простір: Збірник наукових праць*. 2020. № 154. С. 56–60.
4. Khalina V., Butskiy V., Ustilovska A. Ecoprocurement in road construction as a tool for sustainable development. *Сучасні проблеми розвитку права та економіки в інноваційному суспільстві*. 20 березня 2020 р. Болгарія. Вид-во: ACCESS PRESS, 2020. С. 82–89.
5. Халіна В. Ю., Васильєва Т. С. Теоретичні аспекти формування клієнтоорієнтованої стратегії розвитку підприємства. *Ефективна економіка*. 2019. № 9. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/9_2019/49.pdf (дата звернення: 22.01.2024).
6. Халіна В. Ю., Сироватський О. А. Транспарентність діяльності будівельного підприємства як детермінант довіри стейкхолдерів. *Економічний простір: Збірник наукових праць*. 2020. № 155. С. 74–80.
7. Халіна В. Ю. Концептуальний базис адаптивного розвитку екосистем. *Збірник наукових праць Державного університету інфраструктури та технологій*. 2019. Вип. 46. С. 118–124.
8. Халіна В. Ю. Розвиток урбанізованих утворень на засадах сталості. *Економіка відновлення міст: Зб. матеріалів Міжнародного урбаністичного форуму, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана*. м. Київ. 22–23 березня 2023 року. С. 188–190.
9. Халіна В. Ю., Колбасинський Ю. В. Сталій розвиток: що актуалізувала війна? *Стійкий розвиток національної економіки: актуальні проблеми та механізми забезпечення*: матеріали VI міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. 27 квітня 2023 р. С. 30–32.
10. Sustainable development goals 2016–2030. Representation of the UN in Ukraine. URL: <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytkutysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku> (дата звернення: 22.01.2024).
11. Sustainable Development Goals in Ukraine. URL: <http://sdg.org.ua/ua/pro-hlobalni-tsili> (дата звернення: 22.01.2024).
12. Смачило В. В., Халіна В. Ю. Теоретичні аспекти сестейнового розвитку: екологічна та соціальна відповідальність бізнесу. *Економічний форум*. 2016. Вип. 2. С. 77-81.
13. Халіна В. Розвиток урбанізованих утворень на засадах сталості. *Економіка відновлення міст: Зб. матеріалів Міжнародного урбаністичного форуму, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана*. 2023. С. 188-190.

REFERENCES:

1. Smachylo V., Khalina V., Kolmakova O., Ustilovska A. (2019). Adaptation of Enterprises to Continuous Socio-Economic Changes in a Region. SHS Web of Conferences 67, 06047. NTI-UkrSURT. URL: <https://cutt.ly/XkcYEVD> (accessed January 22, 2024).
2. Khalina V., Vasileva T. (2018) Kliientoorientovanist yak nova paradyhma vedennia biznesu [Customer orientation as a new paradigm of doing business]. *Economy and state*, no. 9, pp. 75–78.
3. Khalina V., Butskiy V., Krytska K. (2020). Publichni ekozakupivli: orhanizatsiino-ekonomichni zasady vprovadzhenia ta zdiisnennia [Public eco-procurement: organizational and economic principles of implementation and implementation]. *Ekonomichniy prostir: Zbirnyk naukovykh prats*, no. 154, pp. 56–60.
4. Khalina V., Butskiy V., Ustilovska A. (2020). Ecoprocurement in road construction as a tool for sustainable development. *Suchasni problemy rozvytku prava ta ekonomiky v innovatsiinomu suspilstvi*. Bolhariia. Vyd-vo: ACCESS PRESS, pp. 82–89.
5. Khalina V., Vasyliieva T. (2019). Teoretichni aspekty formuvannia kliientoorientovanoi stratehii rozvytku pidpriemstva [Theoretical aspects of forming a client-oriented strategy for enterprise development]. *Efektivna ekonomika*, no. 9. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/9_2019/49.pdf (accessed January 22, 2024).
6. Khalina V., Syrovatskyi O. (2020). Transparentnist diialnoisti budivelnoho pidpriemstva yak determinant doviry steikholderiv [Transparency of construction enterprise activity as a determinant of stakeholder trust]. *Ekonomichniy prostir: Zbirnyk naukovykh prats*, no. 155, pp. 74–80.
7. Khalina V. (2019) Kontseptualnyi bazys adaptivnoho rozvytku ekosystem [Conceptual basis of adaptive development of ecosystems]. *Zbirnyk naukovykh prats Derzhavnogo universytetu infrastruktury ta tekhnolohii*. Vyp. 46, pp. 118–124.

8. Khalina V. (2023) Development of urbanized entities on the basis of sustainability. [Rozvytok urbanizovanykh utvoren na zasadakh stalosti]. *Ekonomika vidnovlennia mist: Zb. materialiv Mizhnarodnoho urbanistychnoho forumu, Kyivskiy natsionalnyi ekonomichnyi universyteti imeni Vadyma Hetmana*. m. Kyiv. 22–23 bereznia 2023 r. P. 188–190.
9. Khalina V., Kolbasynskiy Yu. (2023). Stalyi rozvytok: shcho aktualizovala viina? [Sustainable development: what actualized the war?]. *Stiiki rozvytok natsionalnoi ekonomiky: aktualni problemy ta mekhanizmy zabezpechenia: materialy VI mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii*. pp. 30-32.
10. Sustainable development goals 2016–2030. Representation of the UN in Ukraine. URL: <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvykutysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku> (accessed January 22, 2024).
11. Sustainable Development Goals in Ukraine URL: <http://sdg.org.ua/ua/pro-hlobalni-tsili> (accessed January 22, 2024).
12. Smachylo V., Khalina V. (2016). Teoretychni aspekty sesteinovoho rozvytku: ekolohichna ta sotsialna vidpovidalnist biznesu [Theoretical aspects of sustainable development: environmental and social responsibility of business]. *Ekonomichnyi formu*. Vyp. 2, pp. 77–81.
13. Khalina V. (2023) Rozvytok urbanizovanykh utvoren na zasadakh stalosti [Development of urbanized entities on the basis of sustainability]. *Ekonomika vidnovlennia mist: Zb. materialiv Mizhnarodnoho urbanistychnoho forumu, Kyivskiy natsionalnyi ekonomichnyi universyteti imeni Vadyma Hetmana*. P. 188–190 (accessed January 22, 2024).